

Квасниця Оксана Василівна

к. е. н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, ЗУНУ, м. Тернопіль

Драчук Надія Ігорівна

студентка гр. ФФзм-21, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

ВЕКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Забезпечення стабільності та стійкого розвитку вітчизняної економіки залежить від об'єктивних тенденцій розвитку суспільства. Глобалізація та проникнення інформаційних технологій у всі сфери суспільного життя спричиняють структурні трансформації в економіці, підвищують попит на фахівців нової генерації, які володіють інноваційними знаннями і навичками, спроможні вирішувати складні нестандартні завдання в умовах мінливого зовнішнього середовища. Це потребує адекватної реакції зі сторони системи освіти, яка має пристосовуватись до умов ринку праці, трансформувати зміст та умови підготовки фахівців різних професій.

Впродовж останнього часу у багатьох країнах світу започатковані реформи системи професійної освіти, покликані модернізувати зміст професійного навчання, а також запровадити інноваційні підходи до його фінансування. На теперішній час сучасна економіка вимагає фінансування освіти на рівні 5-6% від ВВП та провідної ролі бюджетних ресурсів у формуванні фінансового базису функціонування освітньої галузі. За цих обставин система освіти спроможна не тільки належно реагувати на зміни в економіці, але й забезпечувати якість та доступність освітніх послуг для широких верств населення.

В Україні система професійної освіти в останнє десятиліття зазнає значних змін, що пов'язані як із модернізацією змісту професійного навчання, так і зі зміною підходів до фінансування освітніх послуг. Проте, впроваджена в рамках інкорпорації ринкових елементів у процес фінансування освітніх послуг модель розподілу державного замовлення на підготовку фахівців у закладах професійно-технічної та вищої освіти все частіше оцінюється в експертному середовищі як вкрай руйнівна. На думку одних вчених, вона спрямована на руйнацію освітніх закладів регіонального масштабу, тоді як інші науковці зазначають, що вона консервує проблему безробіття молоді з числа соціально-вразливих верств населення, покликана підтримати життєдіяльність існуючої мережі закладів професійної освіти й забезпечити збереження їх кадрового складу, натомість потреби ринку праці так і залишаються неврахованими. Відірваність системи професійної підготовки від кон'юнктури ринку праці спричиняє численні негативні явища, такі як: неефективне використання бюджетних коштів на професійну освіту; безробіття випускників закладів професійної освіти на фоні незадоволеного попиту на кваліфіковані кадри робітничих професій; низька якість практичної підготовки професійних кадрів; слабка мотивація до праці; низька продуктивність праці в економіці; додаткові витрати на створення на рівні суб'єктів господарювання власних навчальних центрів, перепідготовку кадрів відповідно до

власних виробничих потреб; посилення міграційних процесів відтоку робочої сили за межі країни, що стримує економічне зростання та поглиблює соціальні проблеми вітчизняного суспільства.

Вирішити існуючі проблеми професійної освіти у контексті модернізації її змісту та організації у відповідності до сучасних тенденцій потребує втілення комплексної реформи, основними напрямками якої мають стати: вдосконалення механізму формування державного замовлення на підготовку робітничих кадрів, модернізація механізму фінансування і оптимізація мережі закладів професійної освіти. Розглянемо їх більш детально.

Механізм державного замовлення на підготовку робітничих кадрів має дати відповідь на питання, скільки таких фахівців потрібно, хто повинен їх готувати за якими професіями та рівнями кваліфікації. На теперішній час таке державне замовлення формується на підставі середньострокових прогнозів потреби у кваліфікованих кадрах на ринку праці та обсягів видатків бюджету на фінансування їхньої підготовки. Проте, із зміною видаткових повноважень щодо фінансування професійної освіти на користь обласних бюджетів у питанні формування державного замовлення виникла правова колізія, оскільки діюче законодавство не містить положень щодо механізму формування регіонального замовлення на підготовку кадрів, неврегульованими залишаються питання взаємодії органів місцевої влади та місцевого самоврядування щодо розробки такого механізму.

В Україні напрацьовано певний досвід прогнозування потреби у кадрах на регіональному рівні, зокрема: міжгалузева макромодель «SONIA», призначена для прогнозування попиту на кваліфікованих робітників на основі прогнозів продуктивності праці у різних галузях економіки, її міжгалузевої структури та структури зайнятості, інших індикаторів [2]; методичні напрацювання окремих обласних адміністрацій на основі прогнозування тенденцій розвитку місцевої економіки, а також узагальнення он-лайн декларування потреби у кадрах від роботодавців; методичні розробки Державної служби зайнятості щодо аналізу динаміки і збалансованості ринку праці у професійно-кваліфікаційному ракурсі. Відтак, узагальнення наявних методик прогнозування потреби у кваліфікованих кадрах, вироблення єдиного алгоритму, який враховуватиме усі позитивні напрацювання дасть змогу більш об'єктивно планувати показники державного замовлення на підготовку робітничих кадрів.

Іншим напрямом модернізації системи професійної освіти є розвиток механізму її фінансування, адже сформована модель фінансового забезпечення закладів професійної освіти не спроможна задовольнити потребу в організації якісної підготовки кадрів робітничих професій, веде до марного витрачання обмежених бюджетних ресурсів. Шлях до вирішення цієї дилеми – пошук альтернативних джерел фінансування професійної освіти та пошук резервів економії коштів.

В умовах погіршення демографічної ситуації в країні розгалужена мережа закладів професійної освіти виявляється частково незадіяною, працює не в повну потужність, що веде до неефективного використання бюджетних коштів на

утримання зайвих виробничих потужностей професійної освіти. Проблеми спостерігається у питанні використання освітньої субвенції на фінансування послуг загальної середньої освіти у закладах професійної підготовки, оскільки обсяги цієї субвенції розпорошуються на фінансування оплати праці педагогів, які надають освітні послуги у недоукомплектованих класах загальноосвітніх шкіл і педагогічного колективу, який навчає недоукомплектовані групи у закладах професійної освіти. Внаслідок цього зростає питома вага витрат на оплату праці у структурі видатків на закладів професійної освіти, що відволікає обмежені бюджетні ресурси від фінансування зміцнення матеріальної бази закладів професійної освіти і впровадження інноваційних технологій навчання.

Як свідчать дані аналітичних досліджень з проблематики фінансування освіти в Україні [1], бюджетні витрати у розрахунку на одного учня у системі професійної освіти порівняні із відповідними подушними витратами у системі загальної середньої освіти. Проте, такі витрати включають також фінансування проживання студентів у гуртожитках, виплату академічних стипендій та інші витрати, які відсутні у загальноосвітніх школах. Відповідно, витрати на власне організацію навчального процесу в закладах професійної освіти значно нижчі, між у системі загальної середньої освіти, що спричиняє негативні наслідки для якості підготовки здобувачів.

Зважаючи на те, що завданням професійної освіти є підготовка кадрів для різних галузей економіки, вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів для забезпечення якісного професійного навчання лежить у площині залучення ресурсів потенційних роботодавців. На відміну від європейської практики, де кошти бізнесу можуть складати до 60% від сукупних обсягів фінансування професійної освіти, в Україні їх питома вага мізерна. За цих обставин одним із основних підходів до модернізації професійної освіти, що дасть можливість залучити для її потреб додаткові ресурси є впровадження дуального формату навчання. На сьогодні МОН України напрацьовано кілька варіантів щодо запровадження багатоканального фінансування професійної освіти:

– через галузеве замовлення на підготовку кваліфікованих робітників від суб'єктів господарювання державної та комунальної форми власності. При наявності потреби у таких кадрах для виконання крупних державних програм і проектів, суб'єкти господарювання суспільного сектору економіки фінансують підготовку необхідних спеціалістів, які будуть надалі задіяні на виконанні цих проектів (програм);

– через механізм міжтериторіального співробітництва із застосуванням цільових міжбюджетних трансфертів. Органи місцевого самоврядування, які мають у потребу у виробничих кадрах для розвитку місцевої економіки, беруть участь у фінансуванні їхньої підготовки через передання до обласного бюджету відповідного цільового трансферту, який надходить на фінансування закладів професійної освіти;

– через партнерство між установами професійної освіти та роботодавцями на підставі угод про надання освітніх послуг. Залучення роботодавців до процесу підготовки кваліфікованих кадрів може виявлятися у двох формах: у формі

професійного навчання за кошти роботодавця, коли індивіду здобуває професійну освіту безкоштовно, на підставі угоди, що передбачає зобов'язання роботодавця працевлаштувати цю особу після здобуття диплому, а здобувача – відпрацювати певний термін впродовж гарантованого строку; у формі дуальної освіти, коли роботодавець не тільки замовляє підготовку робітника, але й сам бере участь в освітньому процесі.

Запровадження у системі професійної освіти дуальної форми підготовки виробничих кадрів потребує певних передумов, а саме:

- розробки комплексу організаційно-фінансових стимулів для участі суб'єктів господарювання у підготовці кадрів на умовах дуальної освіти (у тому числі фіскальні пільги, відшкодування з бюджету сплачених зобов'язань з ЄСВ, маркетингова підтримка підприємств – учасників дуальної освіти з боку органів місцевої влади та місцевого самоврядування, залучення їх до вироблення пріоритетів розвитку регіонів та громад, напрямів модернізації освіти);

- нормативне регулювання відносин між учасниками процесу дуальної освіти, зокрема між закладом професійної освіти та підприємством, між ним та здобувачем професійної освіти; чітке нормативне врегулювання питань щодо джерел компенсації оплати праці здобувачів професійної освіти, які проходять підготовку в рамках дуальної форми навчання; правове врегулювання процедур розірвання угоди між закладом професійної освіти та підприємством щодо участі останнього у наданні освітніх послуг за дуальною формою навчання;

- залучення роботодавців до розробки навчальних планів та програм теоретичні і практичної підготовки в рамках освітнього процесу, вироблення стандартів підготовки викладачів та майстрів практичного навчання; участь представників підприємств, які є учасниками дуальної форми підготовки у проведенні державної атестації, кваліфікаційних іспитів при отриманні диплому про здобуття кваліфікації;

- налагодження системи комунікацій між закладами професійної освіти та потенційними роботодавцями, споживачами освітніх послуг, в тому числі механізму зворотного зв'язку про досвід працевлаштування випускників після проходження дуальної форми професійної підготовки;

- організаційна та маркетингова підтримка дуальної форми навчання з боку торгівельно-промислових палат, асоціацій підтримки бізнесу, формування позитивного образу цієї форми професійного навчання у свідомості суспільства; створення без даних щодо пропозиції навчальних місць в рамках дуальної форми підготовки на підприємствах регіону, переліку професій, за якими заплановане застосування цієї форми професійної підготовки та ін. Окрему увагу необхідно приділити використанню ІТ-технологій для маркетингового просування дуальної форми підготовки кваліфікованих робітничих кадрів.

Окрім запровадження дуальної форми професійної підготовки кадрів та врегулювання фінансових питань її функціонування, модернізація механізму фінансового забезпечення професійної освіти має передбачати реалізацію таких інших послідовних кроків:

– створення галузевих цільових фондів фінансування професійної освіти, внески до яких будуть здійснювати усі суб'єкти господарювання певної галузі, а отримувати кошти – учасники системи дуальної підготовки, які навчають учнів за певною робітничою спеціальністю для відшкодування витрат на оплату праці робітників, задіяних у підготовці кадрів за дуальною формою навчання. Інтерес роботодавців до участі у дуальній формі навчання полягатиме у тому, що воно зможе підібрати собі найбільш талановитих випускників для подальшого їх працевлаштування;

– оптимізація мережі закладів професійної освіти, оскільки це дасть змогу сконцентрувати бюджетні кошти на найбільш пріоритетних напрямках фахової підготовки, зменшити витрати бюджетних ресурсів на утримання надлишкових виробничих потужностей, вивільнити та перепрофілювати зайві навчальні потужності (навчальні приміщення, майстерні та цехи) для їх більш ефективного використання;

– «оптимізувати бюджетні витрати на функціонування професійної освіти шляхом передачі у відання профільної школи навчання за обов'язковою програмою загальної середньої освіти. Завдяки цьому можна буде скоротити тривалість навчальних програм закладах професійної освіти, оптимізувати їх мережу, зменшити витрати на їх утримання за одночасного підвищення якості навчання й більш ґрунтовного засвоєння учнями закладів професійної освіти програми загальної освіти 11-12 класів» [1];

– забезпечити розвиток мережі профільних центрів для реалізації дієвої профорієнтаційної діяльності у закладах загальноосвітніх навчальних закладах ліцейного типу. Це дасть змогу випускникам старших класів загальноосвітніх шкіл більш виважено підійти до вибору майбутньої професії відповідно до їх інтересів та здібностей. Такі центри можуть реалізувати багатопрофільну роботу, крім обслуговування загальноосвітніх навчальних закладів вони можуть також надавати послуги професійної підготовки для дорослого населення. Джерелами фінансових ресурсів для створення відповідних центрів можуть бути, крім бюджетних коштів, кошти приватних донорів, а також ресурси, залучені від міжнародних благодійних фондів за відповідними освітніми програмами.

Список використаних джерел:

1. Кушнірецька О., Синюра-Ростун Н., Матійчук О., Тур О., Бек І. Три слони професійно-технічної освіти. Освітня політика: портал громадських експертів. URL: <http://education-ua.org/ru/articles/1329-tri-slioni-profesijno-tekhnichnoji-osviti>

2. Проект «Розробка методології та математичної моделі для прогнозування перспективних потреб в освіченій та висококваліфікованій робочій силі в Україні». URL: http://www.ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.07.22_LMF_anticipation/Lisogor_Presentation_22_07_2015.pdf.